

מאת שמעון פרס

**„עם לוי אשכול
עבדתי וגם הייתי
שכן לו, שכנות של
מקום ושכנות של
השקפה. תמיד
אהבתי בו את השילוב
בין חוש ההומור
הנפלא ויצר העשייה
ללא לאות. היו ימים
טובים, אף קרובים,
קירבת דעת ונפש
עד שהגיעו ימי קרע.
מלאתי תפקיד
כלשהו, לא תמיד
מדעת ולא תמיד
מרצון, הן בשעת
קירבה והן בשעת
קרע” - כותב ח”כ
שמעון פרס, בהקדמה
לספרו החדש, „לך
עם האנשים”. קטעים
מתוך הפרק על
לוי אשכול, במלאות
10 שנים למותו**

לוי אשכול, תקיף, אך לא עקשן. גמיש אך לא ותרן. רציני במעשיו, אך מבודח בביטוייו

התהלכתי קודר כל אותו היום. בערב, כִּי מסיבת־חברים בביתו של בן־גוריון, העשירי עלי הכל דברי שבח ועידוד, והגדיל לעשות בן־גוריון. אולם לא היה בזה להקל על הרגש־תי. המשימה הכבדה עוד היתה לפני. מזכירו של אשכול צילצל וביקש שנודיע לו את החלטתנו. פגישה עמו נקבעה למחרת היום, יום־השישי, בבוקר. ביקשתי מיצחק נבון שיצטרף אלי.

אשכול קיבל אותנו בסבר פנים יפות. כאילו דבר לא אירע בינינו. הוא הזמין תה לכולנו, וכמינהגו שם בכוסו מנה גדושה של פלחי ליסון. מסרנו לו על החלטתה של רפ”י, שכמוכן כבר היתה ידועה לו. אשכול בירך על החלטתה ואף שיבח את הודעתו, כי „רפ”י מוכנה להתאחד מחדש עם מפא”י בלא תנאים מוקדמים”. בתום הפגישה ביקשתי להישאר עמו לבדי, לשיחה בארבע עיניים.

פתחתי ואמרתי לו: „לצערי הרב עלי למלא שליחות נוספת, לא קלה ולא נעימה, אבל יש לה יתרון אחד, שהיא האמת הערומה בשעה זו. כידוע לך, טענו שאתה אינך ראוי להיות ראש הממשלה; דעתנו זו לא השתנתה. כמוכן, לאחר שנוצטטרף לממשלה נפעל מתוך לויאליות גמורה, וכל החשבונות והיחסים האישיים יידחו הצדה”.

אמרתי מלים אלה ואני סמוק ושטוף־זיעה. לא יכולתי להתכחש לשליחות קשה זו, אך גם חשתי שאני מכביד מאוד על אדם אוהב עלי, בסתר לבי, על אף כל מה שהתרחש בתקופה האחרונה.

נראה שאשכול חש כמה שהתחולל בו. תגרו בתו היתה מתונה, אפילו סלחנית: „אני מבין שזו עמדתכם. אולי עוד תשנו אותה פעם”. בצאתי מחדרו, נשמתי לרווחה. שאלתי את עצמי לאן אשים פני עכשיו. בדרך הטבע — לביתו של דוד בן־גוריון. בביתו בשדרות קק”ל ישב האריה הזקן, בודד ומיוסר, בחדרה, בזעם ובראיות הנולד, הגעתי מהקריה לשדרות קק”ל, אך במקום להיכנס לביתו של בן־גוריון, נכנסתי לבית־קפה קטן ליד הבית.

הייגתי פעם נוספת ללישכתו של אשכול; ביקשתי להיפגש עמו שוב, בדחיפות. כעבור שעות מספר נפגשנו.

על פניו של אשכול היתה שפוכה הבעה טובה, אך גם תמוהה: מה בפי עכשיו?

פתחתי ואמרתי: „הפעם באתי אליך שלא בשליחות, לא בשליחות התנועה ולא בשליחות החברים. מחר או מחרתיים יתחילו התותחים לרעום. זו מלחמה, ואיש אינו יודע את תפוצתה תיה ומה שהיא צופנת בקרבה, לעם ולמדינה. האמנם הכרחי שניכנס למלחמה זו מפולגים בצמרת שבצמרת? לדעתי, זו השעה להשלים בין בן־גוריון וביניך. כל מה שקרה בעבר מחוויר לעומת מה שצפוי לנו מחר, מחרתיים”.

אשכול, מהורהר ומופתע, הפסיק אותי ושאל: „מה היית מציע שאעשה?”

אל תיוועץ באיש, קח את רכבך וסע לשדרות קק”ל, ויכנס לביתו של בן־גוריון ואמור לו שאנו עומדים ערב מלחמה, ומה שעבר — עבר”. והוספתי: „אם תרשה לי, הייתי מציע לך שתבקש את בן־גוריון לצאת מיד לארצה, ואולי גם לצרפת, להסביר לאיוונגאור ולדהגול, וכן גם ליהודים שם, לאיזה מצב נקלענו ומה המוצא היחיד ממנו”.

אשכול האזין והקשה: „ומה יהיה אם אבוא לבן־גוריון והוא יסרב לראותני? מספיק מה שכבר היה”.

„אם אתה מוכן לעשות זאת”, השיבותי לאשכול, „אקדים אותך בפתחו של הזקן ואומר לו שאתה רוצה להיפגש עמו פנים־אל־פנים. אם בן־גוריון יעלה ספק, נבטל ניסיון זה ליישר את ההדורים ביניכם, אף שזו מצוות השעה”. יחסו של אשכול לבן־גוריון היה דר משמעותי מאוד: הערצתו לבן־גוריון לא נתרר פפה. אבל נתוסף לה רגש עלבון עמוק ותחושה שהזקן הפנה לו עורף בלא טעם ושלא בצדק.

לאחר היראה, אמר לי: „יש משוה בהצעה שלך. תן לי להרהר בה, ועוד היום אודיעך”.

יצאתי מחדרו מעודד. קיוויתי לפיוס בין בן־גוריון ואשכול. היתה בעיני חשיבות רבה למעשה זה, שבו ייסגר המעגל ויאבד כל על טינות העבר, האכזבה לא ברשעה לבוא.

לפנות ערב טילפן אשכול מירושלים: „שמעון, עזר, הרהרתי הרבה בהצעתך. אני מבין למיני עיה. אולם אינני יכול לקבלה עכשיו. אולי בהודמנות מאוחרת יותר”.

את הסיפור הזה שמרתי בלבי ימים רבים. מאז הלפו עשר שנים ויותר, גם במחננו חלו המורות הרבה, פצעים ישנים החלו להעלות ארוכה. אף־על־פי כן, עוד אני חש בחריפות צער רב, שעל הידידות בין השניים הקיץ הקץ לעד, והמות פקד את שניהם בעודם שרויים במריבה עמוקה וצורבת.

אשכול היה איש המעשה ורומנטיקן. הוא אהב להתהדר במיספרים. כל הצעה היה מפרק למרכיבי־מרכיביה, כמפרק שעון לגלגליו הזעירים כדי לגלות את סוד תנועת המחוגים. אבל זו היתה חזות תיצונית בלבד. יסוד אישי־תו היתה אהבתו לבנייה ולעשייה.

הוא בנה, והיה מאוהב בבנייה. הוא אהב את הקרקע. את המים. את הסדנאות. הוא אהב את ההעזה שבעשייה, ואת העושים הנועזים. באמת, לא היתה לו נטייה לפרטים: הוא העדיף את מיכחול הציירים מסרגל המהנדסים.

אחורי הצהרותיו, הוא פתח בהתקפה חריפה על אשכול והצהיר, שלאשכול תכונות שאינן הול־מות ראש ממשלה. והוא חסר תכונות הדרושות לראש ממשלה. המריבה הלכה והעמיקה, ויחסי ידיות של שנים הרבה נתחלפו באיבה עמוקה ובלתי־מתפשרת.

לאחר הבחירות של 1965 נשאתי בכנסת, בשם רפ”י, את נאום האופוזיציה המרכזי. זה היה נאומי הראשון נגד לוי אשכול. אשכול הגיב בתערובת של רוגז והנאה: „אתה יותר גרוע מבנין. אבל העברית — בסדר”.

היתה זו השעה, לדעתי, להשלים בין אשכול לבין בן־גוריון

במשך השנתיים שמאז הבחירות ועד למיל־חמת ששת־הימים, מיעטנו להיפגש. ערב ה־מלחמה, בגלל הניסוסים שגילתה ממשלת אש־כול, היינו חברי ואני, ודוד בן־גוריון בראשנו, משוכנעים שיש לפעול בתוקף להקמת ממשלת ליכוד לאומי, שתקדים מכה לסכנה, שנראתה גדולה, מאיימת ומיידית. באנו בדברים עם חב־רים רבים במפא”י, עם אנשי גח”ל המסד־ל־מנחם בגין שאל אותי אם בן־גוריון „מסוגל ומוכן להיות ראש הממשלה”. השיבותי: „מסור־גל — כן; מוכן — אינני יודע”.

עם בן־גוריון עמדתי באותם הימים בקשר רצוף, כמעט יום וליילה. מסרתי לו על דברי בגין, אך הוא לא גילה באוזניו אם יהיה מוכן לשוב לתפקיד ראש הממשלה. על כל פנים, תבע בתוקף את החלפתו של אשכול.

במגעים עם המפלגות השונות נתברר לי, שאין רוב להחלפתו של אשכול, ומה שניתן ל־השיג מיד הוא צירוף משה דיון לממשלה ב־תפקיד שר הביטחון. אשכול כבר הזמין את דיון הציע לו להיות מפקד חזית הדרום; משה נואת. אלי שלח את אברהם עוזר והציע שאצטרף לממשלה כשר בלי תיק. סירבתי, כמרי־בן. דיון צילצל אלי בורביום ואמר: „שמעון,

„ואם אתה יודע את האמת, אתה תמיד מס־פר אותה — לכולם? לאשתך? לחבריי? וכל מה שעשית — סיפרת?”

אשכול ניסה לפייס את בן־גוריון, ובה כ־עת עמד מולו וכנגדו. הוא נשאר ספקני. הוא לא היה משוכנע שאכן זו מלחמה לשם שמים, והחשש שנסתחר בה גרעין בלתי־מפוענח, תכ־סיס. היחסים בינו לבין בן־גוריון הלכו והחרי־פו. בן־גוריון לא אהב פשרות בדברים עקרי־גיים, ואילו אשכול לא היה מוכן לעשות דבר שנראה לו ככניעה לקאפריזו בן־גוריונית.

אינקורת שמתח על ראש הממשלה השר יוסף אלמוגי לאחר ביקור באנגליה, הביא את אשכול לומר ש„אם חבר או חבריים” בממשלה אינם מזדהים עם דרכו, עליהם להסיק את המסקנות. אלמוגי החליט להתפטר. כיוון שהייתי עמו בין תומכי בן־גוריון, החלטתי שלא אוכל להשאיר את אלמוגי לבדו, והודעתי לאשכול על התפטר־ותי. הוא זימן אותי לשיחה, לדבר על לבי ש־אשאר. בן־גוריון שיגר לי איגרת משה־בוקר ובה הפציר בי שלא לנטוש את תפקידי, שכן „הביטחון חשוב מכל”. אך אני עמדתי על דע־תי: „באחי לידי מסקנה שלא אוכל להוסיף ולע־בד עם אשכול ובר־בזמן לתמוך בבן־גוריון, שהחל להילחם בו”.

נפרדנו בידידות, ובמסיבה שערך לפרידה, חלק לי אשכול דברי־שבח לכביים.

נבחרתי למזכיר התנועה שהקימונו ביוני 1965. צריכים היינו להתארגן במהירות על מנת להתמודד בבחירות. שנקבעו לנובמבר אותה שנה, היו אלה חודשים של עבודה מפרכת. התחלנו מלא־כלום — בלי פרוטה, בלי מישרד, בלי סניפים. החבורה שהתלכדה סביב רפ”י הרי־תה חבורה מעולה — ובה משה דיון, נתן אל־תר־מן, ס. יזהר, יצחק נבון, פרופ’ א.ד. ברגמן, טדי קולק, יוסף אלמוגי. גדי יעקובי, מטילדה גז ועוד — של אנשים בעלי רקע משותף ויחסי ידידות, אלא שלא הורגלנו לעבוד יחד בתחום המיפלגתי, ובראש־הרשימה עמד דוד בן־גוריון, שצעדיו בלתי־צפויים: קשה היה לנחש מה יאמר, היכן ובאיזו עוצמה. התייצבנו לימין בן־גוריון, וממילא גם מי

התכמתת הפשרה

בתיחת מלחמת-הקוממיות, ביקשה אשה אחת שיקבלנה לשיחה. במה העניין? שאל אותה. היא השיבה: "עניין אישי". בחוסר-רצון בולט הסכים לראותה. תראה, אמר לי, היא תבוא, תבקש בקשה שלעולם לא אוכל למלא אותה, והיא תשמור לי טינה לכל ימות חייה". וכמעט כך היה.

האשה באה. פניה היו קודרות והיא התקשרתה בריבוי. היא אלמנה ובה בן יחיד, והבן גויס וגשלת לחיות, מאז נודדת שנתה, היא חשה שאינה יכולה לעמוד במיבטח הזה. אשה כזו ניסה להסביר לה שאין ביכולתו להעביר את השנים, קשה להעביר הרואה ללוחמים אישים; שנות, אין זה מסמכותו, וזה"ל אינו רוצה שת' ערבויות מסוג זה; שלישי, לפי התנחיות לא צריך היה הבחור להישלח לחזית, אלא אם כן התנדב לכך מרצונו, וזה בודאי מה שקרה. על כך לא יוכל להיענות לבקשתה: הוא, אשכול, אינו יכול ואינו מסוגל להבטיח הבטחה שלא יוכל לעמוד בה.

דולים; וכיוון שידעתי זאת, לא התרשמתי מ"סירובו. באנו בדברים עם ידידים באיטליה, וסוכם שניסע במטוס של חיל-האוויר שלנו לשדה ה' תעופה בנאפולי ומשם נוטס לסארדיניה. ביקשתי מנספתנו הצבאי באיטליה, ראובן כרי, ש' ידאג למגורים לאשכול שלא בבית-מלון ובלי לעבור תשומת-לב. לא רחוק מנאפולי גילה כרי ארמון עתיק, ששימש לפניו את בני שור שלת הבורבונים.

מבחוץ נראה המקום ארמון לתפארת; בפנים — דבר לא פעל. הדלתות לא נסגרו, המים ב' בזים היו מלאי חלודה, הכיסאות התפרקו, אלה היו ימי-החרף ובארמון היה קור עז. אשה כזו לא השמיע מילת טרזייה, אדרבה, דעתו הייתה חזוזה עליו והוא הירבה להתלוצץ: "ככה אתם רוצים לחסוך? משתפשת ליוסיוויים מגלימת ראש הממשלה, כמו התפשת גם משנר תיו והפך לגער שובב.

הוא פתח בערך כך: "אבי נולד באוקראי" — פומפידו בודק על איה אוקראינה מדובר ובתוך כך מסתמן על פניו איוה ספק: מה ל' לידת אביו של אשכול עם הפגישה הרשמית עכשיו? הבעת הספק הלכה וגברה ככל ש' המשיך אשכול בהרצאתו; לאביו הייתה טחנת קמח ואליה הביאו האיכרים את החיטה; בטה' נה זו נולד יחסו לחקלאות; יחס זה הביא עמו בעלותו לארץ; הוא היה חקלאי בדגניה; ב' דגניה הייתה קדחת, החום היה בלתי-נסבל, ה' אדמה סרבנית, ובכל זאת גידלו בננות וניסו לגדל אשכוליות, והחקברים התחרו ביניהם מי יעשה מהר יותר. "צלות" סביב עצי-ההדר ה' ראשונים... עתה שהגיע אשכול ל"פאמערטאנ' צים", עיניו נצצו והתלהבותו גברה והלכה. הוא הוסיף וטיפר לפומפידו כיצד הגדלש' את שטחי הפרדסים "פ'ארבשה במשך חמש" עשרה שנים בקירוב; כיצד שיבחנו את הזנים, טייבנו את האדמה וחסכנו מים. כשכבר נראה שלא יוכל להיפרד מהנושא החקלאי, הגיע סוף סוף לעניין השוק המשותף. הוא הסביר לראש ממשלת צרפת, שחומת-המסכ גברה מדי עלולה לסכן מיפעל חלוצי ופרי עמלם של חלוצים מתישבים; על-כן צרפת ישראל צריכות ל' שתף פעולה גם בתחום החקלאי והמדעי.

ככל שהלך אשכול והתלהב, כך גבוך פומ' פידו יותר ויותר. לא התמבר לו מה הקשר ש' בין הדברים ולאן הם מוליכים.

משסיים אשכול את דבריו, הפלית פומפידו כמה מלים נאות על השוק המשותף, אחרי-כך אור עזו והפליג בהרצאה מבריקה על "מקום התפוח במיתולוגיה היוונית"; פומפידו היה ב' שעמו מרצה למיתולוגיה. שלוש אלות — אר' טמיס, אלת הטבע והציד; אנתנה, אלת החוכמה; ואפרודיטה, אלת היופי והאהבה — ביקשו מי פאריס, בן נולד טרויה, לשפוט מי היפה בי כולו, ולזכותה יוענק תפוח; הוא בחר באפרודי' טה, או הראקלס, למשל, המשיך פומפידו. ש' הוטל עליו להביא את תפוחי הזהב מצפה ה' מערב; הראקלס נרתם למשימה בלתי אפשרית זו ויכול לה. ומאו הפסד התפוח, ועמו הראקלס לסטל של השנה הבלתי-אפשרי...

ככל שפומפידו התלהב, כך לבשו פני אש' כול ארשת של תמהיה. עתה היה זה הוא של הבין מה הקשר בין הדברים. בסיים דבריו, העיר פומפידו: "פעם לימדתי אני מה מקור תפוחי הזהב; עכשיו מלמדים אותי מנין הם באים".

כשיצאנו, היה אשכול נבוך ומשועשע: "האם האט דער גוי געוואלט?" (מה רצה ה' גוי?), שאל אותי.

יע

ל המצבה שלי ייכתב; כאן קבור אדם שהיו לו סיכויים רבים, החלוצין לוי אשכול כשבאתי אליו, ערב מלחמת העצמאות, למסור לו שבר-גוריון רוצה בו כסגן שר הבטחון. היה לאשכול חוש-הומור נפלא. וגם מעצמו לא הסך את שבת הסרקאזם. בכך, כמו בתכונות רבות אחרות, נבדל משאר ראשי תנועת העבר ודת. היה תקיף, אך לא עקשן, גמיש, אך לא נחנך. רציני במעשיו, אך מבדח בביטוי. לא אמר את כל אשר ידע; שמר מלאי גדול של תורה וידע לשעת-חירום.

הוא ידע את חכמת הפשרה — "הן וקח" חרף קנאות ופילוג, האמין שאין לחיות בלי טשרה: "כל אחד מאוהב בפשרה שלי". אהב להיות במרכז, אך מעולם לא קינא ב' הצלחתם או במרכזיותם של אנשים אחרים. דמויות חדשות ביררה לא הפריעו לו — הוא ראה בהם סימן להעשרת החיים, ולא איום על מעמדו. "יונגערמאן", היה אמר, "אתה רוצה לקפוץ לים — קפוץ. אם הטבע, נקוץ עליך, אם תגיע, נתראה".

הוא סמך על ניסיון העבר, אך היה פתוח לכל ניסיון חדש. ההומור המופלא שלו היה כלי-כך עסיטי וחכם, עד שנהפך מגעמיות-לשמחה למכשיר-עבודה.

זכיתי לעבוד במחיצתו שנים ארוכות. זו הייתה חוויה שידעה עליות ומורדות, אך גם ב' רגעים הקשים ביותר הייתה משוללת זעם, וב' מעלה כבמודד, החכמה העממית גברה על ה' טינה שבליב. הוא שלל התנשאות. את החיים ראה כהתנסות מתמדת שאין ממנה מנוס. גם לאוהר שנעשה ראש הממשלה, לא שינה מסיג' בן דרכו ורא עזבתו העממיות החמה שלו.

לא אשכח את היום שבו נתמנה לראש ה' ממשלה. הוא ישב בקומה השנייה של הבניין ה' קטן בקריה בתל-אביב, ואני, שאו הייתי סגן שר הביטחון — בקומה התחתונה של אותו ה' בניין, בחדר גודולו, או בקטנותו, של חדר ראש הממשלה. היה קו טלפון ישיר בין שני החדרים. אני שומע צילצול בטלפון זה: "ינ' גערמאן, אתה כאן? ובכן, בוא תענה קצת ל' מעלה". שם התפתחה השיחה הזאת:

אשכול: אתה יודע מה אני?
אנוכי: כן.
אשכול: ובכן, מה?
אנוכי: ראש הממשלה.
אשכול: יפה מאוד, מה עשה ראש הממש' לה?
אנוכי: הרבה דברים חשובים.
אשכול: כן, אבל מהו הובר הראשון, ה' חשוב?
אנוכי: ...
אשכול: ובכן, אומר לך, הוא נושא נאום. אנוכי: זה נכון.
אשכול: אבל הוא לא כותב את הנאום. כותבים לו.
אנוכי: ?
אשכול: יונגערמאן, תכין טיוטה.

נהנין היו באותם הימים. שבגאונות יזאנ' ראש הממשלה את נשיא מצרים. לפגישה פנים-אל-פנים בכל עת ובכל מקום. חיברתי, איווא, טיוטה ובה המישפט הדרוש. אשכול קרא את הטיוטה והעיר הערותיו בהאי לשנא (הוספותיו — בסוגריים): "אני, ראש ממשלת ישראל (ליון בן דבורה אשכול), מזמין את נשיא מצרים, גמאל עבד אל-נאצר (מה היה שם אמו?), לפגישה פנים-אל-פנים, בכל עת, בכל מקום...". כאן הפסיק אשכול, פנה אלי ו' אמר: "יונגערמאן, דו מיינסט עס ארגסט? (איש צעיר, אתה מתכוון לכך ברצינות?) ואם יסיכים — מה נגיד לו? יש לכם תוכנית? הרי הפגישה היא לצורכי שלום, ולשלום דרושה תוכנית". מה אתם מכינים לי פגישה ואין לכם תוכנית?"

מקום ה"מאמערנאצים" במיתולוגיה היוונית

ב-1964 יצא אשכול לצרפת, לפגישות עם ראשיה; אז עדיין הייתה תקופת-הירושל' בינינו ובין הצרפתים. לקראת הפגישה עם ראש ה' ממשלה, פומפידו, היה אשכול מלא חששות. הלה אינו מדבר אנגלית, והדין עמו אינו מוג' בל לגושאי חרץ או ביטחון. בדרך ל"הוטל מאסניוין" חזר אשכול על השאלה הידועה, אך ביתר דגש: "הוא וועל איך זאגען דעם גרויסען שייגעץ?" (מה אומר לגוי הגדול?). הצעתי, שידבר עמו על הצטרפות ישראל לשוק המשותף. אשכול היתמם: מה נעשה בשוק המשותף תח' בטוח שצריך להיכנס לשם? למה? השיב' הדי מה שהשבתי והזכרתי את בעיית פרי ה' נפלא ו'.

באנו ללישכתו ההדורה של פומפידו. הכל נראה חגיגי וערך מלהלכה; פומפידו גם הכין מתורגם מצרפתית לעברית. רב יהודי צרפתי, הוא הזמין אותנו לשבת, ואני מרגיש שרוחו של אשכול שובבה.

למחרת המראנו לסארדיניה. למעלה ראינו את גאותיהן האדומים של החווילות שבנה אנאחאן על חוף הים. נתחנו בשדה תעופה סמוך לשדה-הניסויים, הורדנו אנטנות, מרכבות מוחות ומיבנים בהירים, ממיי כנסיות, ועליהם כיפות, בתוך המיבנים היו מחשבים ועובדים לבושי חלוקים לבנים, כמו במעבדה.

אם ההומור היה לאשכול הפרח, היצירה ה' מעשית הייתה לו הפרי. כאן התגלה אשכול סקרן וצמא מעשים, חושבים ששמעו. בדך ר' סיכס קיבלו בפיו נימה ספקנית, כמעט לגלגנית; נטייתו האמיתית הייתה שונה בתכלית — ל' עשות; להעז ולעשות, לעשות בהעוזה. עתה שוב לא קרא לי "יונגערמאן", אלא ר' שמעון. כמה זמן זה יקח אצלנו, ר' שמעון? זה יעלה כפליים, נכון? ואף פעם זה לא יהיה גמור ומר' שלם, אמת? אף-על-פי-כן, אפשר היה לחוש יפה שהוא בוער לעשייה, שהוא מצפה ממני ל' תשובות מקלות, מפתות, אשר יצדיקו את ה' מסקנה, שבסתר-לבו כבר הגיע אליה.

אשכול נרתע מדיבורים מפשטיים. הוא חשב כאשר שאל, השתכנע כאשר ראה. בעניין אחר, ירד לחיי לבל אעלים ממנו כל פרט שהוא, לבל אסיח את דעתי מכל ספק אפשרי, "אתה מבזבז כספים טובים, נכון?"; "המזומנים לא אמרים לך את האמת ואינך יודע אותה לאשר רה". אך כשהוצע במחננו להפסיק בהשקעת כספים, התייצב לימיני, וכך גם עכשיו.

בעצם, כבר כשעלה למטוס לסארדיניה גמר אומר; הראייה הייתה דרושה לו להנמקה, לא להחלטה. את ביקורנו סיכם באמרו: "כסף — אין, אבל צריך להוציא אותו". בדרך חזרה כבר ידעתי שרכשתי לא רק שותף, אלא גם מדרבן, שיצלצל בשעות בלתי-אפשריות וישאל את ה' שאלה החוזרת: "איפה אתם עומדים? בנחתם כבר משהו?"

הוא פתח בערך כך: "אבי נולד באוקראי" — פומפידו בודק על איה אוקראינה מדובר ובתוך כך מסתמן על פניו איוה ספק: מה ל' לידת אביו של אשכול עם הפגישה הרשמית עכשיו? הבעת הספק הלכה וגברה ככל ש' המשיך אשכול בהרצאתו; לאביו הייתה טחנת קמח ואליה הביאו האיכרים את החיטה; בטה' נה זו נולד יחסו לחקלאות; יחס זה הביא עמו בעלותו לארץ; הוא היה חקלאי בדגניה; ב' דגניה הייתה קדחת, החום היה בלתי-נסבל, ה' אדמה סרבנית, ובכל זאת גידלו בננות וניסו לגדל אשכוליות, והחקברים התחרו ביניהם מי יעשה מהר יותר. "צלות" סביב עצי-ההדר ה' ראשונים... עתה שהגיע אשכול ל"פאמערטאנ' צים", עיניו נצצו והתלהבותו גברה והלכה. הוא הוסיף וטיפר לפומפידו כיצד הגדלש' את שטחי הפרדסים "פ'ארבשה במשך חמש" עשרה שנים בקירוב; כיצד שיבחנו את הזנים, טייבנו את האדמה וחסכנו מים. כשכבר נראה שלא יוכל להיפרד מהנושא החקלאי, הגיע סוף סוף לעניין השוק המשותף. הוא הסביר לראש ממשלת צרפת, שחומת-המסכ גברה מדי עלולה לסכן מיפעל חלוצי ופרי עמלם של חלוצים מתישבים; על-כן צרפת ישראל צריכות ל' שתף פעולה גם בתחום החקלאי והמדעי.

ככל שהלך אשכול והתלהב, כך גבוך פומ' פידו יותר ויותר. לא התמבר לו מה הקשר ש' בין הדברים ולאן הם מוליכים.

משסיים אשכול את דבריו, הפלית פומפידו כמה מלים נאות על השוק המשותף, אחרי-כך אור עזו והפליג בהרצאה מבריקה על "מקום התפוח במיתולוגיה היוונית"; פומפידו היה ב' שעמו מרצה למיתולוגיה. שלוש אלות — אר' טמיס, אלת הטבע והציד; אנתנה, אלת החוכמה; ואפרודיטה, אלת היופי והאהבה — ביקשו מי פאריס, בן נולד טרויה, לשפוט מי היפה בי כולו, ולזכותה יוענק תפוח; הוא בחר באפרודי' טה, או הראקלס, למשל, המשיך פומפידו. ש' הוטל עליו להביא את תפוחי הזהב מצפה ה' מערב; הראקלס נרתם למשימה בלתי אפשרית זו ויכול לה. ומאו הפסד התפוח, ועמו הראקלס לסטל של השנה הבלתי-אפשרי...

ככל שפומפידו התלהב, כך לבשו פני אש' כול ארשת של תמהיה. עתה היה זה הוא של הבין מה הקשר בין הדברים. בסיים דבריו, העיר פומפידו: "פעם לימדתי אני מה מקור תפוחי הזהב; עכשיו מלמדים אותי מנין הם באים".

כשיצאנו, היה אשכול נבוך ומשועשע: "האם האט דער גוי געוואלט?" (מה רצה ה' גוי?), שאל אותי.

"מדוע מאמין בן-גוריון לקצין הבכיר יותר מאשר לפינחס לבון?"

מעלה גדולה הייתה לו לאשכול, שהיה אמר לאדם דברים לא-נעימים בפניו; דברים נעימים היה משיע מאחורי גבו.

האם יצאה מן הפגישה מאוזנת מאוד ועיי' ניה מלאר דמעות. אך למן הרגע שעזבה את ה' חדר, החל אשכול להפוך עולמות. הוא צילצל לראש אכ"א, לעוזר הרמטכ"ל, למפקד החזית, ולא נרצע עד אשר גילה היכן נמצא החייל. ולי' מחרת לא הפסיק את הטיפול, אשר אשר הוע' בר הבחור לחידה עורפית.

בשטחני שאם אינה יודעת עד היום מה ש' קרה לאחר שעזבה את חדרו של אשכול, עד לרגע שבנה העובר למקום בטוח יותר.

בכל נושא השתדל אשכול לראות את שני צדי המטבע, ועל-כן ראוהו כ"פשרן", או כפר' סח על שני הסעיפים.

מאורע אחר, מרכזי ומכאיב, הביא את תכר' נותיו לכלל חידוד וקרע: פרשת לבון.

עלי להקדים ולומר בפשטות, שאהבתי את אשכול והערכתי. הוא גם קבע לאי-מעט בדרך חיי, הוא שבא, בינו 1947, לקצבת אלומות, עם מיכתב מאת דוד בן-גוריון, לגייסני למטה ה"הגנה". כבר קודם לכן ליווה אותי בעבודתי בנעור-העובר, הוא הטיל עלי תפקידים רבים, וכמעט בפעם, בשעת משבר, היה מזמיני ל' שיחה ומציע שאדבר עם בן-גוריון על נושאים אישיים וענייניים. כשנבחר לראש הממשלה ולשר הביטחון, ביקשני שאוסף לכהן בתפקיד כסגן שר-הביטחון, וכמובן שמחתי מאוד לחזור ולעבוד במחיצתו.

לא העליתי על דעתי שיבאו יום ואקלע ל' מצב מסובך מאין-כמוהו, שסופו קרע גמור ביי' נינו, בניגוד לרצוני ולכל ציפיותי ותקוותי. אשכול התקשה להבין את עמדותי של בן' גוריון בפרשת לבון. היה שואל, חוזר ושואל: מדוע רואה זאת בן-גוריון בחומרה כזו? על מה הוא לוחם, בעצם? על עיקרון, על תכסיס? ומדוע מאמין בן-גוריון לקצין הבכיר יותר מ' אשר לפינחס לבון? הרי בן-גוריון הוא שמינה את לבון לשר הביטחון, בניגוד לעצת חבריו.

מה רוצה בן-גוריון בעניין לבון? שאל אותי אשכול, כשנסעתי אהו, בתיחת הפרשה, במכוניתו מירושלים לתל-אביב.

השיבותי שאינני מאמין שדוד בן-גוריון רד' צה משהו בעניין לבון: הוא לוחם למען עיקרון, למען האמת. בן-גוריון חושש כי בחברת שלנו, אם ברהייה העליונים, מתחזקת נטייה לטשטש את האמת, והוא חרד שנטיה זו תביא אסון על עמנו; אם חברי הממשלה יתפשרו על חשבון האמת, על חשבון הסיפאה בלא מורא ובלא משוא-פנים, הם עלולים להירעם מפני האמת גם במקרים שיהיה גורל העם מוטל על כפות-המאזניים.

"אתה בטוח שרק האמת לנגד עיניו?" ה' סיף לחקור אותי.

"כן".

"וג', ואתה מאמין שאפשר לגלות את ה' אמת ואת כל האמת?"

"צריך לנסות", הוספתי.